

Старанність як компонент особистісного розвитку студентів

О. Б. Сидоренко, С. П. Поліщук

НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: OlgaBorisoua@gmail.com

Paper received 26.01.17; Accepted for publication 02.02.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феномена старанності як компонента особистісного розвитку студентів. Розкрито особистісні чинники розвитку старанності серед яких: сумлінність, відповідальність, ставлення до діяльності, організованість, вольові якості та чинники професійного середовища, самостійна робота студентів, систематичність перевірки та контролю знань, умінь і навичок студентів. Виявлено рівні старанності студентів та окреслені шляхи розвитку старанності в умовах університету.

Ключові слова: старанність, студенти, особистісний розвиток, сумлінність, рівні старанності.

Навчання у вищій школі – це багатограний процес, який складається з багатьох взаємопов'язаних елементів, серед яких важливе місце займає організація навчально-виховного процесу. У Законі України «Про вищу освіту» основна увага приділяється розвитку особистісних якостей студентів, що є основою професійної компетентності, якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти. В зв'язку з цим постає практична необхідність пошуку тих компонентів у структурі особистості, які запускають механізми саморозвитку і самовдосконалення, серед яких вагоме місце займає старанність.

Навчання у вищому навчальному закладі є сенситивним періодом для розвитку старанності через глибоке знайомство з професією, оволодіння загальною культурою інтелектуальної діяльності, можливість підвищити рівень особистісного розвитку – все це сприяє розвитку старанності. Детермінантами становлення старанності серед інших компонентів є самостійна робота та систематичність відвідування занять, які водночас є і характеристиками старанності.

Сьогодні існує недостатньо наукових психолого-педагогічних досліджень, у яких старанність виступає предметом дослідження. Вивченню проблеми особистісного розвитку присвячені праці вчених В.П. Зінченка, І.О. Котик, С.Д. Максименка, В.О. Моляко, Н.В. Наумчик, О.Д. Научитель, В.Г. Панка, Н.І. Пов'якель, В.В. Рибалка, Т.М. Титаренко, О.Є. Фальбової, Н.В. Чепелевої та ін.

Проте спостерігається недостатня розробка проблеми особистісного розвитку студентства у контексті формування старанності студентів в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Мета статті: розкрити феномен старанності у структурі особистісного розвитку сучасних студентів.

Феномен старанності по-різному розглядається у психолого-педагогічних дослідженнях і залежить від конкретної уваги дослідників на тих чи інших його аспектах. У психологічному словнику зазначено, що старанність – це риса людини, яка виявляється у прагненні до сумлінного, ретельного виконання певного виду діяльності. Старанність пов'язана з такими рисами, як любов до праці, зібраність, організованість. Вона насамперед фіксує сам факт чіткого і якісного виконання людиною трудових операцій [6]. У психології поняття «старанність» трактується як риса характеру людини, яка виявляється в наполегливому сум-

лінному і якісному виконанні доручень, або завдань відповідно до висунутих вимог.

Л.І.Божович, вивчаючи особливості формування у дітей старанності, виявила, що ця особистісна риса формується на основі засвоєння певних способів поведінки [1, с.114].

Старанність формується у ранньому дитинстві, проявляється під час гри, а саме: як дитина поводить себе з іграшками, що робить, якщо їй щось не вдається. Як якість особистості виховується в сім'ї, у процесі навчання, враховуючи індивідуальні особливості дитини.

У школі вимоги до дитини зростають, а якщо в неї відсутня така особистісна якість як старанність, то у подальшому це призводить до низьких навчальних досягнень. Старанність насамперед виявляється тоді, коли особистість здатна виконувати не лише цікаву для неї роботу, а й ту, яка пропонується в реальних умовах життєдіяльності. Тобто процес становлення старанності зумовлюється не лише цікавістю, а й обов'язком і необхідністю бути компетентним у будь-якій справі.

В юнацькому віці старанність являє собою таку якість, без якої неможливо досягти успіху у житті: гарно навчатися, знайти хорошу роботу. На цьому віковому етапі старанність – свідомо сформоване ставлення до праці під впливом системи навчально-виховних заходів. Старанність – це підґрунтя успішної навчальної діяльності: готовність відповідати вимогам, акуратність, спрямованість до пізнання, працьовитість, послідовність, а також початок самовиховання людини. Рівень сформованості старанності у студентів дає змогу успішно подолати страхи, бути більш відповідальним та впевненим у своїх силах.

Низький рівень старанності є однією з причин дезадаптації, яку А.М. Грись розглядає як цілком самостійний феномен, що формується у результаті неузгодженості в психічному розвитку, а також у результаті невідповідності психолого-соціального статусу студента вимогам нової соціальної ситуації розвитку. При зовнішній схожості проявів соціально-психологічної дезадаптації, що виявляються в неупішності у навчанні та відхиленні у поведінці, психологічні причини останніх можуть бути дуже різноманітними. Цим визначається необхідність точного, змістовного, адекватного віковому періоду, раннього розпізнавання природи невідповідності і розбалансованості у психічному розвитку особистості [3].

У педагогіці поняття «старанність» розглядається як тип поведінки, що виражається як старанність у виконанні будь-якої справи, завзяттям, ретельністю, терпінням і акуратністю, сумлінним ставленням до навчання та ґрунтується на таких якостях як воля, цілеспрямованість, посидючість, що свою чергу сприяє формуванню у людини працьовитості, відповідальності, старанності; є неодмінною умовою розвитку здібностей та творчої активності людини.

Биков А.Г. наголошує, що старанність – це щось духовне; це моральний настрій людини на усвідомлення нею потреби працювати, причому працювати «на совість»; осмислення того, що трудова діяльність (а для студента – це навчання) ніколи і ніде не буває легкою, і тому старанність допомагає долати труднощі у роботі шляхом застосування, в першу чергу, духовних і моральних зусиль. На думку автора старанність особливо важлива в юнацькому віці: це стосується вузівської молоді, яка не завжди сприймає той факт, що навчання – це трудова діяльність (інтелектуальна за своїм змістом), яка пов'язана з труднощами, а їх подолання шляхом старанності – єдиний шлях отримати базові основи своєї професійної освіти [2].

Прядєїн В.П. зазначає, що старанність є «підпорядкуванням суб'єкта вимогам інших, процес реалізації поставлених ними завдань і цілей» [5]. Отже, можна зазначити, що з одного боку старанність вимагає виконання певного алгоритму дій, а з іншого – прояви старанності студента потребують вольових зусиль, цілеспрямованості, цілепокладання.

Старанність виступає складовою мотивації, інтересу. Л.І. Божович розглядала мотив як те, заради чого здійснюється діяльність, на відміну від мети, на яку вона спрямована. З огляду на це дослідниця виділила дві категорії навчальних мотивів:

- пізнавальні мотиви, які складаються з пізнавальних інтересів, потреб в інтелектуальній активності та оволодінні новими знаннями, уміннями і навичками;
- широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребами дитини у спілкуванні з людьми, їх оцінці й схваленні, в бажанні учня зайняти певне місце у системі доступних йому стосунків [1].

Отже, під мотивацією розуміємо систему психологічних факторів, що визначають активність навчально-пізнавальної діяльності студентів з витратою зазначених зусиль на рівні старанності, сумлінності, наполегливості прагнення до самоудосконалення для досягнення поставленої мети.

Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і тим самим сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Суб'єктивно інтерес виявляється в емоційному фоні, який набуває процес пізнання, в увазі до об'єкта інтересу, задоволення якого не призводить до його згасання, а викликає нові інтереси, що відповідають більш високому рівню пізнавальної діяльності. Розрізняють безпосередній інтерес, що викликається привабливістю об'єкта, і опосередкований інтерес до об'єкта як засобу досягнення мети діяльності. Стійкість інтересу виражається у тривалості його збереження і в його інтенсивності, свідчить про подолання труднощів у здійс-

ненні діяльності, яка сама інтерес не викликає, але виконання якої є умовою здійснення цікавої для людини діяльності. Оцінка широти або вузькості інтересу визначається його змістовністю і значимістю для особистості.

Як показують результати наукових досліджень, старанність пов'язана з багатьма психічними процесами, зокрема, найтісніший її зв'язок з увагою, яка є формою організації психічної діяльності людини і полягає у зосередженості і спрямованості її свідомості на певних об'єктах. Формування уваги та її властивостей у студентів передбачає вплив на спрямованість їх особистості, волю, ставлення до праці. Увага і уважність формуються у студентів у процесі активної навчальної діяльності, завдяки підтримці дисципліни і організованості на всіх заняттях.

Старанність розглядається як компонент конструкта більш високого рівня в ієрархії конструктів особистості – сумлінність, яка є рисою характеру особистості, і виявляється у добросовісному виконанні своїх обов'язків і відповідальності за свої дії та вчинки. Сумління формується через механізм інтеріоризації зовнішніх контролюючих інстанцій, проте оцінювати дії людини воно може як на основі норм і правил, так і на основі власних сенсів. Виходячи з цього, відчуття обов'язку або провини є переживання, що виникає в результаті негативної оцінки сумлінням дій особистості.

Якщо проникнути глибше у феноменологію конструкта старанності, то можна розглядати її у контексті взаємозв'язків із такими якостями як відповідальність, моральна свідомість та совість. Зокрема, совість – це свідомо-емоційне переживання, що виникає в результаті самооцінювання відповідності або невідповідності своїх дій із власними установками, диспозиціями, життєвими планами, виходячи з особистісного розуміння сенсу життя [7].

Старанність, як особистісну якість, можна виявити у різних типологіях студентів. Наведемо деякі з них.

Найбільш повні класифікації особистості студента побудовані на основі врахування рівня і якості активності студентів в чотирьох сферах:

1. Ставлення до навчання та майбутньої професії.
2. Ставлення до громадської діяльності, наявність активної життєвої позиції.
3. Ставлення до мистецтва і культури (рівень духовності).
4. Виразність колективістських установок, позиції в колективі.

Відмінності в системах цінностей студентів і ступінь їх особистісної зрілості, саме в зв'язку з успішністю навчання, знаходять своє вираження в численних типологіях студентів. Підставами для створення цих типологій виступають перш за все ставлення до майбутньої професії, до навчання, до наукової діяльності, до життєвих цінностей і настанов студентів.

Науковці виділяють три типи студентів за характером навчальної діяльності і відповідним їм моделями поведінки [4].

У студентів першого типу інтереси виходять за межі знань, окреслені навчальним планом і програмами дисциплін. Вони виявляють активність у всіх сфе-

рах студентського життя і орієнтовані на широку спеціалізацію, на різносторонню фахову підготовку.

Другий тип студентів відрізняється чіткою орієнтацією на вузьку спеціалізацію. Тут теж пізнавальна діяльність студентів виходить за межі навчальних програм. Вся система активності обмежена рамками навколо професійних інтересів.

У студентів третього типу пізнавальна активність спрямована на засвоєння знань і навичок у межах навчальної програми. Ці студенти демонструють мінімальний рівень активності і творчості.

У залежності від ставлення студентів до навчання виділяють п'ять типів:

- студенти першого типу активні у всіх видах навчальної діяльності, старанні, творчо ставляться до справи, демонструють відмінні успіхи у навчанні;
- студенти другого типу так само проявляють активність та старанність у всіх сферах навчальної діяльності, але не орієнтовані на отримання глибоких знань, діючи за принципом «краще всього потроху»;
- студенти третього типу обмежують свою активність вузькопрофесійними інтересами, націлені на вибіркове засвоєння тільки тих знань, які, на їхню думку, необхідні для майбутньої професійної діяльності. Вони мають добру успішність зі спеціальних предметів, але не приділяють належної уваги суміжним дисциплінам;
- студенти четвертого типу проявляють інтерес тільки до вивчення тих дисциплін, які їм подобаються і легко даються, часто не відвідують заняття, майже повністю ігноруючи деякі дисципліни;
- до п'ятого типу відносять «ледарів і нероб», які не мають виражених інтересів ні до однієї з галузей знань. Вони, як правило, вступають до вузів «за компанію», за наполяганням батьків або для ухилення від служби в армії, роботи тощо.

Зазначимо, що студенти педагогічного вищого навчального закладу характеризуються, насамперед, професійно-педагогічною спрямованістю, цілеспрямованою готовністю до виконання професійних функцій у педагогічній сфері. Знання рівня старанності істотно допомагає уявити цілісну картину особистості студента, сприяє більш глибокому і об'єктивному її розумінню.

Емпіричне дослідження проводилось в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова. Вибірка обстежуваних - 45 студентів III курсу факультету природничо-географічної освіти та екології. Емпіричні дані збирались у процесі тестування респондентів з використанням методики «Старанність у навчанні» [4], вивчення відомостей початкової успішності студентів за весь період навчання (розрахунок середнього балу успішності), бесід з досліджуваними та спостереження за їхньою поведінкою в напружених ситуаціях навчального процесу.

Згідно з результатами дослідження 60% респондентів мають достатній рівень старанності. У 40% досліджуваних виявлено високий рівень старанності. Низького рівня старанності у студентів не виявлено.

Аналіз отриманих даних дозволяє виділити особливості старанності сучасних студентів. Так, студенти з високим рівнем старанності позитивно відносяться до всіх дисциплін, до навчальних вимог, до своїх

обов'язків і роблять це з метою засвоєння знань і вмінь розуміючи, що вони будуть необхідними у майбутній професійній діяльності. Такі студенти піддаються впливу інтересу до навчальної діяльності та суспільної діяльності. Позитивне ставлення до навчання, виконання майже всіх вимог виявлено у студентів з достатнім рівнем старанності. Але це в них відбувається не через намагання оволодіти знаннями, вміннями та навичками, а виключно через вплив зовнішніх стимулів (вимоги викладачів, навчальної групи, батьків). Отже, старанність виступає усвідомленням обов'язків студентів.

Для позитивного впливу рівня старанності на якість знань студентів необхідно систематично оцінювати старанність, причому оцінка повинна враховувати роль мотивів навчальної діяльності.

Рівень розвитку старанності у студентів можна визначити наступними шляхами:

1. Ефективно використовувати зовнішні і внутрішні фактори, які сприяють розвитку старанності.
2. Наявність студентської групи як необхідної передумови розвитку колективістської спрямованості і суспільно значимої діяльності при обов'язковій участі кожного студента в активному житті групи.
3. Розвивати у студентів розуміння необхідності знань у їх майбутній професійній діяльності та житті.
4. Використовувати індивідуальний підхід до студентів з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик особистості.

Висновки. Таким чином, аналіз літератури з проблеми феномену старанності у структурі особистісного розвитку студентів свідчить про те, що старанність вивчається як особистісне утворення (динамічна риса характеру, увага, волевольво зусилля), як тип поведінки, як духовне (моральний настрій), як складова мотивації, інтересу, сумлінності та є результатом інтеграції усіх психічних функцій особистості і суб'єктивного сприйняття навколишнього світу. Старанність є багатоаспектним явищем і детермінована низкою чинників: атмосферою сімейно-родинного середовища; особливостями вузівської освітньо-виховної підготовки; організацією навчального процесу у вищому навчальному закладі.

У залучених до емпіричного дослідження студентів рівні старанності знаходяться на високому та достатньому рівнях. Низького рівня старанності у досліджуваних студентів не виявлено. Упродовж навчання вдосконалюються, набувають «професійного характеру» психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні здібності, підвищується почуття обов'язку й відповідальності, старанність, самостійність і самоконтроль, чіткіше дають знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента. Якщо внутрішня мотивація залишається переважаючою і студент відчуває дієвість отриманих знань на практиці, то старанність студентів посилюється, і навпаки – якщо студент мотивований суто зовнішніми мотивами та не бачить перспективи застосування знань у майбутній професійній діяльності, то старанність студентів знижується.

Із зростанням старанності підвищується рівень домагань студента у сфері майбутньої професії, форму-

ються мотиви професійного самоствердження і само-реалізації, підвищується роль самоосвіти й самовихо-вання в професійному становленні. Показником ефек-тивності навчального процесу у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування є соціальна, духо-вна і професійна зрілість особистості студента, ціліс-ність і стійкість його «Я», психологічна готовність

студента до реалізації професійно-педагогічних фун-кцій у майбутній професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати на вивчення особливостей впливу старан-ності на процеси самоздійснення, самоствердження, самоактуалізації сучасної студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Избранные психологические труды. Проблема формирования личности / под ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Междунар. пед. академия, 1995. - 212 с.
2. Быков А.Г. Человек, Ученый, Учитель / А.Г. Быков. - М.: Стартап, 2013. - 416 с.
3. Грисъ А.М. Теория і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми: монографія / А. М. Грисъ. - К.: Геопринт, 2013. – 280 с.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. - К.: ТОВ «Філ студія», 2003. - 320 с.
5. Прядеин В.П. Понятия ответственности, исполнительно-сти, воли как объекты психолого-педагогического иссле-дования / В. П. Прядеин // Научный диалог. - 2012. - № 1. - С. 32–45.
6. Психологічний словник / ред.: В. І. Войтко. - К.: Вища школа, 1982. - 216 с.
7. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: моно-графія / М.В. Савчин. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. - 280 с.

REFERENCES

1. Bozhovych L.Y. Selected psychological works. The problem of identify formation / ed. D.Y. Feldshteing. - M.: International Pedagogical Academy. 1995. - 212 p.
2. Bykov A.H. Human, Scientist, Teacher. / A.H. Bykov. - M.: Startap, 2013. - 416 p.
3. Gris' A.M. Theory and practice of training psychologists to work with socially maladjusted juveniles: monograph / A.M. Gris' - K: Neoprynt, 2013. - 280 p.
4. Podolyak L.H., Yurchenko V.I. Psychology of Higher School / L.H. Podolyak, V.I. Yurchenko. - K.: TOV «Fil Studio», 2003. - 320 p.
5. Pradeyn V.P. The notion of responsibility, of duty, will, as objects of psychological and pedagogical research / V.P. Pradeyn // Scientific dialogue. - 2012. - № 1. - p. 32-45.
6. Psychological dictionary / V.I. Voytko. - K.: High school, 1982. - 216 p.
7. Savchyn M.V. Psychology responsible behavior: monografija / M.V. Savchyn. - Ivano - Frankivsk: Sity NV, 2008. - 280 p.

Diligence as a component of personal development of students

O. B. Sydorenko, S. P. Polishchuk

Abstract. The article investigates the phenomenon of diligence as a component of personal development of students. Discloses personal factors of diligence among them: conscientiousness, responsibility, attitude to the activity, organization, volitional qualities and factors of professional environment, independent work of students, systematic inspection and control of knowledge, abilities and skills of students. Diligence revealed levels of students and ways of diligence in the university environment.

Keywords: diligence, students, personal development, cons, conscientiousness, diligence levels.

Прилежание как компонент личностного развития студентов

O. B. Сидоренко, С. П. Полищук

Аннотация. Статья посвящена исследованию феномена прилежания как компонента личностного развития студентов. Раскрыты личностные факторы развития прилежания среди которых: добросовестность, ответственность, отношение к деятельности, организованность, волевые качества и факторы профессиональной среды, самостоятельная работа студентов, систематичность проверки и контроля знаний, умений и навыков студентов. Выявлено уровни прилежания студентов и намечены пути его развития в условиях университета.

Ключевые слова: прилежание, студенты, личностное развитие, добросовестность, уровни прилежания.